

MŪZIKAS KLAUSĪŠANĀS UN KOMUNIKĀCIJAS PRASMJU PILNVEIDOŠANA BĒRNIEM LĪDZ TRIM GADIEM

Music Listening and Communication Skills Improvement for Children up to Three Years

Sandija Kušnere

Latvijas Universitāte

e-pasts: sandija.kusnere@inbox.lv

Abstract. *Theoretical part of paper will be devoted to an important problem at an early age the child's development i.e. listening skills and communication skills development for children up to three years. The aim of the report – explored music listening and communication skills development opportunities for children up to three years. The theoretical part will be based on scientific research. The empirical part will be offered and described in music lessons, which will improve the communication skills of children up to three years. The paper will be used qualitative method research approach which will consist of a children's activity monitoring, observation describe their interpretation of the results obtained and conclusions. Conclusions of the paper: in music lesson, it is possible to improve communication skills, using gestures, facial mimicry, body language, which is supplemented with is supplemented with voice intonation. Communication skills for children up to three years are non-verbal communication, which includes facial mimicry, body language, gestures, different voice intonation and vocalization. Listening to music in music lessons should be used voice and body movements it easier to remember the musical material and can improve the communication skills of children up to three years.*

Keywords: *children up to three years, communication skills, musical lesson, listening to music, improvement.*

Ievads

Raksta mērķis ir pētīt mūzikas klausīšanās nozīmi un komunikācijas prasmju pilnveidošanas iespējas bērniem līdz trim gadiem. Rakstā tiek pētīta un aprakstīta mūzikas klausīšanās nodarbību daudzveidība un komunikācijas prasmju veidošanās un pilnveidošana bērniem līdz trim gadiem. Veikts teorētiskais un empīriskais pētījums. Teorētisko daļu veido zinātnisks pētījums, kurš balstīts I. Klatenbergas, M. Montesori (М. Монтессори), L. Žurbas (Л. Т. Журба), E. Iseņinas (Е. И. Исенина), I. Koroļovas (И. В. Королева) atziņās. Teorētiski pamatotās pārbaudes sistēmas izmantošana ļauj precīzāk noteikt katra bērna muzikālo attīstību un komunikācijas prasmju pilnveidošanu, ievērojot individuālās attīstības īpatnības, empīriskajā daļā ir izpētītas un aprakstītas izstrādātās muzikālās nodarbības. Referāta empīriskajā daļā ir pielietota kvalitatīvā metode, lai novērotu un aprakstītu bērnu darbības, analizētu iegūtos rezultātus, veiktu secinājumus. Lai izvērtētu mūzikas nodarbību efektivitāti, mūzikas klausīšanās un komunikācijas prasmju pilnveidošanā, ir piedāvāts nodarbību novērtēšanas instruments, kurā uzskatāmi ir redzami rezultāti, uzsākot un noslēdzot nodarbību trīs mēnešu intervālā.

Mūzikas klausīšanās prasmju pilnveidošana bērniem no dzimšanas līdz trim gadiem

Mūzikas klausīšanās bērniem līdz trim gadiem ir nozīmīgs process, jo viņu uztvere ir vērsta uz kustību un iztēli. Katra bērna darbība veidojas no viņa pieredzes, kuru viņš apgūst nodarbības laikā. “Bērns, kad ienāk šajā pasaulē, ir gatavs uztvert apkārtējās skaņas, jo viņa dzirdes funkcija ir pietiekami attīstījusies” (Klatenberga, 2014: 29). Ne tikai bērna dzirdes funkcija attīstās lēnām un pakāpeniski, bet arī viņa kustības veidojas un attīstās pakāpeniski sākot no primitīviem žestiem līdz pirmajam dejas solim. “Pirmā balss skaņa, uz kuru reaģē tikko dzimis bērns, ir mātes balss, jo tā viņam ir pazīstama un emocionāli ļoti tuva” (Монтессори, 2008: 191). Arī apkārtējās skaņas un trokšņus bērns iemācās uztvert pakāpeniski (sākumā bērns sadzird skaņas, bet neizprot skaņu avotu, vēlāk viņš ir spējīgs sadzirdēt un nosaukt to), jo bērnam ir jāadaptējas apkārtējā skaņu vidē.

Pirmajos divos dzīves gados bērns uzkrāj dzirdes pieredzi, lai divu gadu vecumā dzirdētu tāpat kā pieaugušais, jo dzirdēto skaņu nepieciešams uztvert, atšķirt, atpazīt un saprast un vēlāk, kad bērns to ir iemācījies, spētu šīs skaņas papildināt ar balsi intonāciju, ķermeņa valodu, dabīgiem žestiem un mīmiku.

“Lai attīstītu bērna klausīšanās prasmes, svarīgi izmantot vingrinājumus, kuri vērsti uz komunikācijas attīstību, jo svarīgi ir netikai dzirdēt, bet klausīties un ieklausīties apkārtējās skaņās” (Klatenberga, 2014: 29). Bērna klausīšanās attīstība jau kopš dzimšanas notiek, vērojot un atdarinot pieaugušo. “Tikko dzimis bērns reaģē uz skaļiem trokšņiem, saraucot pieri un mirkšķinot acis vai skaļi raudot” (Журба, Мастюкова, 1981: 8).

Lai precīzāk izprastu bērna spējas sadzirdēt un prasmi klausīties, un lai veiksmīgāk noritētu viņa iesaistīšanās mūzikas nodarbībās, būtiski ir izpētīt bērna vispārējās attīstības posmus, kuros pakāpeniski attīstās viņa dabīgās prasmes un uztvere dzirdēt, sadzirdēt, klausīties un ieklausīties. Bērnā divos mēnešos reakcija uz skaņām un trokšņiem kļūst diferencētāka: ja sadzird skanot zvaniņu, bērns sāk tajā ieklausīties, viņa kustības uz mirkli sastingst. “Piecu mēnešu vecumā bērns sāk uztvert jau pēc pieaugušo mīmikas un balsi intonācijas. Sešu mēnešu vecumā bērns spēj noteikt skaņu avota atrašanās virzienu” (Журба, Мастюкова, 1981: 66).

“Deviņu mēnešu vecumā bērns koncentrē savu dzirdi uz klusām skaņām un trokšņiem un spēj ilgstoši koncentrēties uz vienu skaņas avotu” (Журба, Мастюкова, 1981: 103). Spēju koncentrēties uz vienu skaņu avotu dod iespēju atkārtot šo darbību vairākkārt, jo biežāk bērns dzirdēs skaņu avotu vairākkārt, jo ātrāk bērns centīsies šo skaņu atdarināt. Līdz gada vecumam svarīgi iepazīstināt bērnu ar jebkāda veida muzikālu materiālu, veidojot muzikālu fonu bērna rotaļšanās brīdī. M. Montessori iesaka, fonā uzlikt mūziku, ļaut bērnam darboties – ēst, vannoties vai rotaļāties (Монтессори, 2008).

Pakāpeniski var pievērst bērna uzmanību skaņām, pajautājot, vai viņš dzird, kā skan mūzika. Pastāstīt par mūzikas izteiksmes līdzekļiem (lēna, ātra, skaļa, klusa, jautra vai bēdīga). Mēģināt pēc iespējas vairāk stāstīt par mūzikas raksturu, jo tas vairāk palīdzēs bērnam attīstīt valodas prasmes un veicinās runas attīstību. Šāda veida nodarbības lieliski ievieš bērnu mūzikas pasaulē, veicinot muzikālo dzirdi, iztēli un fantāziju.

M. Montessori runā par mūzikas klausīšanos mākslinieciskajos izpildījumos, par iespēju veidot sevī māksliniecisko gaumi „izdzīvot to caur sevi” caur savām emocijām un jūtām. Viņa saka, ka būtiski ir attīstīt bērnam māksliniecisko gaumi pēc iespējas agrāk, jo tas pavērs bērnam brīnumainu mūzikas pasauli gan literatūrā, gan mākslā (Монтессори, 2008). Mākslinieciskā gaume bērniem līdz trim gadiem veidojas caur kustību un darbību, būtiski ir viņus motivēt līdzdarboties un iesaistīties muzikālajās aktivitātēs.

Kā norāda K. Mārtinsone bērniem mūzikas klausīšanās norit divējādi: ir pasīvā un aktīvā mūzikas klausīšanās” (Mārtinsone, 2011: 355). Pasīvā mūzikas klausīšanās norit ikdienā. Bērniem tiek piedāvātas dažādas aktivitātes, kuras nav saistītas ar mūzikas nodarbību un fonā tiek uzlikta muzikāls pavadījums. Muzikālajā fonā varbūt gan klasiska mūzika, gan dziesmas bērnu balsi izpildījumā, gan instrumentālie skaņdarbi. Bērns šo muzikālo izpildījumu uztver caur ķermeni, caur ķermeņa vibrācijām, kuras notiek mūzikas skanējuma brīdī (Кирнарская, 2004).

Aktīvā mūzikas klausīšanās norit nodarbībā, kurā bērns aktīvi iesaistās ar pieaugušā palīdzību. Tajos var izmantot programmatiskus (skaņdarbiem ir konkrēts nosaukums: piem., simfoniskās poēmas, simfoniskie tēlojumi un instrumentāli skaņdarbi) un neprogrammatiskus skaņdarbus. Programmatisku skaņdarbu klausīšanos var apvienot ar dažāda žanra neprogrammatisku skaņdarbu analīzi. L. Lasmane norāda, ka skolotāja galvenais uzdevums bagātināt bērna klausīšanās pieredzi, kur izziņa un sapratne ir vienots process (Lasmane, 2012).

Savukārt M. Montessori uzskata, ka „bērnus līdz gada vecumam ir būtiski sākt iepazīstināt ar klasisko mūziku” (Монтессори, 2008: 198). Sākumā, kad bērnam ir aktīvais laiks, var uzlikt muzikālu fonu. Pēc divu, trīs mēnešu intervāla sākt pievērst bērna uzmanību atsevišķām skaņām, kuras var sadzirdēt muzikālajā fonā. Laikam ejot, bērnam sāks attīstīties mūzikas klausīšanās prasmes un sāks mācīties ieklausīties tajā, kas skan viņam apkārt.

Bērniem līdz trim gadiem mūzikas klausīšanās sasaistīsies ar viņam zināmām emocijām. L. Lasmane atklāj, ka estētiska pārdzīvojuma pastiprināšanai mūzikas klausīšanās brīdī būtiski apvienot ar stāstījumu, attēlu, kustību priekšnesumu un skaņu atdarināšanu (Lasmane, 2012).

Bērniem ir nepieciešams radīt un līdzpārdzīvot, lai saprastu un pilnveidotu savu muzikālo pieredzi. Jo tā ir veidots cilvēks, ka jebkurai viņu pieredzei ir jābūt radoši piesātinātai, nevis tikai apgūtai.

Komunikācijas prasmju attīstība bērniem līdz trim gadiem

Bērns, lai sazinātos un spētu izteikt savas vajadzības, viņam ir nepieciešama komunikācija un saziņa ar pieaugušo. Agrīnā attīstības posmā bērns nespēj pateikt vārdos to, kas viņam dotajā brīdī ir nepieciešams, toties viņš spēj komunicēt ar žestiem, mīmiku, kustībām vai vokalizējot. “Komunikācija ir saskarsmes sastāvdaļa, domu, priekšstatu, jūtu u.c. apmaiņa starp cilvēkiem viņu darbības procesā. Ir verbālā un neverbālā komunikācija. Verbālā komunikācija ir ar vārdiem izteikts, nerakstīts. Verbālā komunikācija nozīmē sazināties, dalīties domās. Neverbālā komunikācija ir sazināšanās bez vārdiem, izmantojot acu skatienu, pozas, mīmiku, žestus, balss intonāciju, pauzes, izvietojumu telpā, fizisko distanci, pantomīmu u.c.” (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012: 157, 214). Bērni līdz diviem gadiem izmanto neverbālo komunikāciju, un pakāpeniski bērns uzkrājot sazināšanās pieredzi un vārdu krājumu, sāk komunicēt ar pieaugušo verbāli.

Komunikācijas procesā bērns apgūst iespēju sazināties ar sev apkārt esošiem cilvēkiem, kā rezultātā viņš apgūst jaunu vārdu krājumu un jaunas emocijas, kuras var pilnveidot un bagātināt visu savu turpmāko dzīvi. “Piedzimstot bērns sāk veidot skaņas, tās sākas ar skaļu kliegšanu, kas sākotnēji ir vienāda un neatšķiras, bet jau pēc dažām dienām kļūst diferencēta: izsalkums vai nogurums, slāpes vai sāpes” (Klatenberga, 2014: 32). Bērnam jau no dzimšanas līdz gada vecumam ir pirmsvalodas attīstības periods. Bērns sāk izrunāt skaņas, kuras ir kā balss reakcija uz apkārtējo skaņu vidi. “Tā ir viņa turpmākās dzīves viena no svarīgākajām fizioloģiskajām funkcijām” (Журба, Мастюкова, 1981: 10).

Bērns sāk saprast valodu pirms viņš sāk runāt. Sazinoties ar apkārt esošiem cilvēkiem, viņš sāk pārvaldīt runas valodu apzināti un apdomāti. “Runas attīstība sākas no pirmsvalodas komunikācijas – protovalodas, kas sevī iekļauj mīmiku, žestus, pirmsvalodas vokalizāciju (kliegšana, lalināšana, gugināšana utt.)” (Исенина, 1986: 38).

Lai komunikācija starp pieaugušo un bērnu būtu veiksmīgāka un produktīvāka, svarīgi izpētīt bērna vispārējās attīstības posmus, kuri veidojas un attīstās dabīgā procesā. L. Žurba runā par agrīno bērnu attīstību un viņa atzīmē, ka jau pirmajās četrās nedēļās bērns reaģē uz apkārtējām skaņām, trokšņiem un balsīm. Kad viņam pieaugušais pievērš uzmanību ar smaidu un runājot maigā balsī, tad veidojas atgriezeniskā saite: bērns sastingst un klausās, skatoties uz lūpām. Kad pieaugušais runā, bērns kustina savas lūpas, it kā runātu kopā ar pieaugušo (Журба, Мастюкова, 1981: 8). Jo vairāk nianses pieaugušais manīs bērna darbībā, jo niansētāka būs komunikācija starp bērnu un pieaugušo.

I. Koroļova raksta, ka „agrīnajā vecumā bērnam nav vēl attīstījusies runāšanas prasme, tomēr viņam ir vēlme sazināties un komunicēt ar pieaugušiem un vienaudžiem. Pirms bērns iemācās runāt, viņš sāk pielietot pirmsvalodas komunikācijas prasmes, t.i. dažāda veida komunikatīvi skatienu, estētiski žesti, mīmika un balss reakcijas, kuras vērstas uz to, lai pievērstu sev pieaugušā uzmanību, kā arī imitē to, ko pieaugušais saka (intonācija, runasveids un atsevišķi vārdi). Bērnam jau pirmajos mēnešos attīstās prasme veidot vārdu kārtību, prasme atdarināt pieaugušā darbību, tai skaitā arī viņa runas veidu” (Королева, 2009: 312). Pirmsvalodas periodā pieaugušajam ir būtiski iepazīt bērna žesta un mīmikas valodu, jo, ja bērns manīs, ka viņu saprot un, ka viņa vajadzības tiek ņemtas vērā, tad viņš ātri reaģēs uz pieaugušā darbību un vēlēsies atdarināt un iesaistīsies komunikācijā ar viņu. “Divu, trīs mēnešu vecumā bērnam parādās dažādas mīmikas izteiksmes un no trīs līdz sešu mēnešu vecumam mīmika sāk ļoti bieži

mainīties: vienā mirklī smaida, tad koncentrējās uz kādu darbību, otrā mirklī šķobās vai īd” (Журба, Мастюкова, 1981: 65).

Bērns no sešiem līdz deviņiem mēnešiem uzsāk pats kontaktēties ar pieaugušo, aktīvi kustoties un klusi sakot dažādas skaņas, piem., „e”, “šajā laikā parādās daudzveidīgas mīmikas izteiksmes, lai piesaistītu pieaugušā uzmanību. Var atpazīt bērnam mīmikas daudzveidību, jo veidojas sasprindzinājums sejas muskulatūrā. Šajā vecuma periodā, kad bērns aktīvi darbojās, bieži var manīt hipomīmiju. Hipomīmija nozīmē atdarināšanu” (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012: 124). Mūzikas klausīšanās brīdī bērnam līdz deviņiem mēnešiem uzmanību vēlam vairāk vērst uz pieaugušā sejas izteiksmju daudzveidību, nevis uz kustību, jo bērnam tas rada lielu prieku un jaunu pieredzi.

“Bērnam deviņos mēnešos parādās jauns komunikācijas komponents – roku stiepšana, kas nozīmē kā jauns elements, lai sazinātos ar pieaugušo, izmantojot žestus” (Журба и Мастюкова, 1981: 42, 92). Bērns šo žestu izmanto dažādās situācijās: stiepšanās pēc kādas rotaļlietas, vai izstiepjot rokas, parāda pieaugušajam, ka vēlas, lai paņem viņu rokās. “No deviņiem līdz divpadsmit mēnešiem bērni pie jebkuras darbības sasprindzina sejas izteiksmi, lai koncentrētos konkrētai darbībai” (Журба, Мастюкова, 1981: 102). Ja darbība izdevās, tad bērnam tas izsauc priecīgas emocijas – smieklus un lalināšanu. Ja neizdevās, tad viņa sejas mīmika ir neapmierināta un protesta reakcija un raudas.

“No 18 līdz 24 mēnešiem sāk attīstīties patstāvība un bērns priecājas būt kopā ar citiem cilvēkiem, uztur sarunas (lieto vārdus, lai veidotu sarunu), reizēm spontāni runā ar lielu prieku” (Landy 2004: 12). Bērns ir paaudzies un kļuvis prātīgāks. Sarunājas ar pieaugušo par pazīstamu tēmu. Ir atbildes reakcija uz pieaugušo lūgumu, attīstās sarunā atgriezeniskā saite. Prot uzdot jautājumus, reizē arī iegūst informāciju priekš sevis. Šajā attīstības posmā viegli sadarboties un iesaistīt bērnu dažādās muzikālās aktivitātēs.

“Visbeidzot no 24-36 mēnešiem bērnam ir attīstījusies verbālā komunikācija. Viņš sāk atbildēt uz jautājumiem. Jautā pēc palīdzības ar diviem vai vairāk vārdiem, uzdod jautājumus, dažādu iemeslu dēļ, lai iegūtu informāciju vai, lai palūgtu kaut ko. Prot lietot garākus izteicienus, deklamē dzejoļus. Patīk klausīties citu sarunas” (Landy, 2004: 12). Bērnam šajā attīstības posmā patīk sarunāties ar pieaugušo un uzturēt sarunu ar dažādiem jautājumiem. Bieži viņš izliekas, ka runā pa tālruni. Prot gaidīt savu kārtu sarunās, prot izteikt komentārus. Mācās iekļauties vienaudžu spēlēs, spēlējoties vairāk sarunājas, prot izskaidrot, ko vēlas. Tēlo, ka dzied dziesmas; nobeigumā kaut ko izmaina.

Bērnam katrā attīstības posmā notiek pārmaiņas, kuru rezultātā bērna dzīve būtiski mainās. Izmaiņas notiek bērna emocionālā attīstībā, un, kad bērns izziņas procesā ir apguvis jaunas prasmes, tajā brīdī bērns redz pasauli ar citādām acīm.

Mūzikas klausīšanās prasmju veicināšana komunikācijas prasmju pilnveidošanā bērniem līdz trim gadiem

Bērna klausīšanās attīstība notiek jau no dzimšanas, vērojot un atdarinot pieaugušo. Mūzikas klausīšanās brīdī veiksmīgi pilnveidojas komunikācijas prasmes, kā to atklāj I. Klatenberga un norāda, ka „piecu mēnešu vecumā bērns sāk pievērst uzmanību arvien smalkākiem dzirdes kairinājumiem un sāk uztvert pieaugušo pēc balss intonācijas un mīmikas. Toties deviņu mēnešu vecumā bērns koncentrējās uz klusām skaņām un trokšņiem, spēj uzmanīgi un ilgstoši tajos ieklausīties” (Klatenberga, 2014). Šajā attīstības posmā vērsta bērna uzmanību uz dažādām dzīvnieku balsīm gan vizualizējot, t.i. rādot bildes vai kartiņas, gan klausoties ierakstā un vēlāk jau pieaugušā balss izpildījumā.

Savukārt M. Monesori runā par klusumu nodarbības laikā. Viņa atzīmē, ka bērni ir jūtīgi pret katru kairinājumu. Ja ir pārāk daudz kairinājumu, tad bērns kļūst pārmērīgi aktīvs. Bet ja grib, lai bērns nomierinās nepieciešams ir klusums. Tad bērns sāk ieklausīties, dzirdēt, ko viņam

saka, sāk saprast ko domā, ko redz, ko atcerās un ar ko vēlas darboties (Montesori, 2004: 171).

Mūzikas nodarbībās svarīgi izmantot brīdi ieklausīšanos klusumā. Ieklausoties klusumā, bērni ieklausās sevī un visā, kas viņam apkārt, viņi to vēlas darīt vairākkārt, jo neapzināti viņi piedzīvo pozitīvas emocijas. “Tādā veidā bērni saglabā sevī veselīgu un jūtīgu dzirdi, tiek attīstīta koncentrēšanās spējas, līdzsvaro iekšējos psihiskos procesus, var sadzirdēt savas vēlmes un intereses un klusumā veidojas mūzika kā māksla” (Lasmane, 2012: 103).

I. Klatenberga iesaka, kam pievērst uzmanību bērna mūzikas klausīšanās prasmju veicināšanā līdz trim gadiem. Bērni līdz gada vecumam jāradina reaģēt uz pieaugušā balsi un uzmanīgi skatīties uz runātāju. Jāveicina bērna atdarināšanas spējas, jo tās viņam palīdz pilnveidot uzvedību, apgūt valodu, iemācīties dažādas rotaļas. Jāveido prasme ieklausīties un atšķirt dažādās apkārtējās skaņas. Radināt mūzikas pavadībā izmantot skanošos žestus. Jāpievērš bērna uzmanību mūzikas skaņām – ar dziedāšanu vai skandēšanu, lai vēlāk spētu atšķirt dažādas balsis intonācijas un spētu atcerēties atsevišķus vārdus, kuri tika izmantoti dziedāšanas brīdī. Piesaistīt viņa uzmanību uz kustībām, kuras izpilda pieaugušais. Jāveicina, lai visu nomoda laiku būtu priecīgā noskaņojumā, jo smaidot bērns sāk izrunāt dažādas skaņas, vokalizēt un veidot enerģiskas kustības. Jāsekmē redzes – dzirdes attīstība, rādot dažādas kustības, muzikālos tēlus un atskaņojot dažāda rakstura muzikālo materiālu. Jāseko, lai bērns uzmanīgi vērotu pieaugušā radītās rotaļas (Klatenberga, 2014). Pat, ja bērns neatdarina pieaugušā kustības, tomēr skatīties un ieklausoties, bērns atceras iepriekš redzētās kustības. Autore ieteikumi ir cieši saistīti ar mūzikas klausīšanās un komunikācijas prasmju pilnveidošanas mijiedarbību. Klausīšanās brīdī bērns līdzdarbojas ar pieaugušo un tādā veidā pinveidojas komunikācijas prasmes.

Autore turpina, ka gada vecumā jāpilnveido redzes – dzirdes – taustes uztvere, jāveido priekšstati par apkārtējiem priekšmetiem un parādībām, sekmējot vienkāršo domāšanas procesu attīstību. Un divu gadu vecumā līdz trim gadiem bērns jau dažādi spēj reaģēt uz mūzikas un deju melodiju, bērnam ir emocionāla attieksme pret mūziku un emocionālu runu. Sāk izpausties visvienkāršākās dziedāšanas intonācijas: bērns piebalso ar atsevišķām zilbēm, atkārtoti intonācijas. Bērnam attīstas spēja saskaņot kustības ar mūzikas melodiju, veidojas elementāra ritma izjūta. Daudzveidīgākas kļūst bērna kustības mūzikas pavadībā. Seko pieaugušo dziedājumam, intonācijai un dziesmu vārdu saturam (Klatenberga, 2014).

L. Lasmane pirmajā nodarbībā iesaka, ka mūzikas klausīšanās var ilgt 2-3 min., kurā var veidot mūzikas noskaņu bērnu attēlojumā kustībās, attieksmē, žestos, mīmikā un rotaļu kustībās (Lasmane, 2012). Pamazām mūzikas klausīšanās ilgumu palielina no 3-5 min., kura laikā ir iepazīšanās ar mūzikas izteiksmes līdzekļiem (dinamika, ritms un temps), kā arī ar instrumentiem un to skanējumu (tembrs). Ja tiek atskaņota programmatiska mūzika vai neprogrammatiska. Tiek runāts par dabas tēliem vai mūzikas skanējuma noskaņu. Svarīgi zināt mūzikas klausīšanās laikā ko darīt, ja atskaņo instrumentālu mūziku vai vokālu skaņdarbu. Instrumentālu skaņdarbu var atveidot improvizētās kustībās, bet vokālo skaņdarbu var atveidot kustībās, ieklausoties dziesmu vārdos.

Mūzikas klausīšanās bērniem līdz trim gadiem var organizēt kā tematisku nodarbību, kurā izmanto uzskates materiālus: fotogrāfijas, videomateriālus vai CD sagatavotus materiālus, kuros var redzēt un dzirdēt kāda konkrēta dzīvnieka bildi un balsi vienlaicīgi. Bērns redz un dzird, vienlaicīgi iemācās atdarināt gan redzētā kustības, gan dzirdētā skaņas.

Mūzikas atskaņojumam nav obligāti jābūt ierakstu izpildījumā. Arī pieaugušā priekšnesums – dziesma *a cappella*, klavierskaņdarbs, flautas vai kokles spēle – veidos bērna interesi un koncentrēšanos mūzikas uztverei.

Pedagoga stāstījumam par mūzikas atveidojumu jābūt īsam, spilgtam, tēlainam, virzītam uz skaņdarba satura raksturojumu, kas ietver arī mūzikas izteiksmes līdzekļus. Lai bērnos paspilgtinātu mūzikas skanējuma tempu, dinamiku vai reģistru, var pavadīt ar instrumentu pavadījumu. Pirms atskaņo mūziku, izdalīt bērniem koka instrumentus (kociņi, klabatas, koka karotes u.c.). Atskaņošanas brīdī bērni tiek iesaistīti mūzikas instrumentspēles improvizācijās.

Pieaugušā uzdevums sekot līdzī mūzikas raksturam, turēt vienmērīgu ritmu un mainīt ķermeņa stāvokli, ja tas ir nepieciešams.

Raksta autores muzikālā izglītība un ilgstošā darba pieredze ļauj ieteikt konkrētus skaņdarbus mūzikas nodarbības procesa organizēšanā.

Mūzikas klausīšanās laikā bērni līdz trim gadiem neapzināsies, cik spilgtu komponistu darbus viņi dotajā brīdī klausās. Bet tas nenozīmē, ka viņam pieaugot nebūs atkal ar to jāsaskaras. Tāpēc autore iesaka pievērst uzmanību mūzikas atskaņojuma kvalitātei un kvantitātei. Varbūt bērns nezinās ne skaņdarba autoru, ne nosaukumu, bet dzirdētā skaņdaba melodija bērnam paliks atmiņā vēl ļoti ilgi.

Antonio Vivaldi (1678-1741) koncertu cikls *Gadalaiki*. Šos skaņdarbus var klausīties, izmantojot garas lentas vai caurspīdīgus lakatus. Izmantojot šādus elementus, ir iespējams spilgti atveidot muzikālo tēlu, raksturu un melodisko līniju.

Klausoties Jozefa Haidna (Joseph Haydn, 1732-1809) programmatiskās simfonijas *Rīts, Pusdiens, Vakars*, var izmantot maza izmēra lakatiņus, vienā vai abās rokās.

Ungāru komponista Ferencs Lista (Ferenc Liszt, 1811-1886) koncerttēdes *Rūķu gājieni, Meža šalkas* var klausīties, izmantojot sitaminstrumentus, lai paspilgtinātu ritma struktūru.

Krievu komponista Pētera Čaikovska (Пётр Ильич Чайковский, 1840-1893) daiļradi autore iesaka atskaņot bērniem no dzimšanas līdz gada vecumam, viņu aktīvajā laikā, kad viņi rotaļājas vai ģērbjas. Autore ir novērojusi, ka bērni, klausoties šī komponista daiļradi, ir omulīgāki un reaģē uz mūziku ar ķermeņa kustībām.

Mūzikas klausīšanos var veicināt arī ar rotaļām un dejām. Muzikālās rotaļas var atveidot gan dziedot *a cappella*, gan dziedot un kustoties ar kādu instrumentālu pavadījumu. Piemēram, deja *Zaķīša sapnis* (mūzikas autore E. Putniņa) veicina prasmi komunicēt ar pieaugušo un vienaudžiem, izmantojot atdarināšanu un kustības daudzveidību. Pieaugušo uzdevums piedāvāt bērniem ritmisku muzikālu atskaņojumu un līdzdarboties ar bērniem. Savukārt bērnu uzdevums sekot līdzī pieaugušā un vienaudžu kustībām. Vajadzības gadījumā pielietot kustību variācijas savā dejā. Prognozējamais laiks uzdevuma izpildei 4 minūtes. Norise un instrukcija: 1. daļā bērni stāv uz vietas un imitē gulēšanu, mūzikas 2. daļā visi sadodas rokās un iet pa apli vienā virzienā. 3. daļā visi pietupjas un pieceļas divas reizes. 4. un 5. daļa atkārtojas kā 1. un 2. daļa. Iespējamie varianti uzdevuma paplašināšanai: veidot divus apļus, viens aplis ārpusē, otrs – iekšpusē un kustības paliek tās pašas.

Rotaļa *Dari kā es* ir autores komponēta, tās mērķis ir veicināt prasmi pielietot skanošos žestus un koncentrēšanās spējas. Pieaugušo uzdevums ir organizēt bērnus vienā aplī un sekot līdzī kustību precizitātei. Bērnu uzdevums uzmanīgi klausīties un sekot līdzī nodarbības gaitai. Prognozējamais laiks uzdevuma izpildei 5 minūtes. Norise un instrukcija: 1. daļā visi iet pa apli un dzied dziesmu *a cappella*. 2. daļā apstājas un skatās pieaugušā izpildījumā, kurā tiek atveidoti skanošie žesti. 3. daļā bērniem jāatkārto tikko dzirdētās un redzētās kustības. Iespējamie varianti uzdevuma paplašināšanai: 2. daļu uzticēt kādam bērnam, kurš var precīzi un ritmiski atveidot skanošos žestus, nekavējot ne tempu, ne ritmu.

Pētījuma apraksts

Pētījuma norisei tika izvēlētas trīs bērnu grupas – 14 bērni no 9 mēnešiem līdz 1 gada vecumam; 14 bērni no 1 līdz 2 gadu vecumam, 14 bērni no 2 līdz 3 trīs gadu vecumam. Katrai bērnu grupai tika izstrādāti noteikti kritēriji un rādītāji, kuri tika iedalīti 4 līmeņos (Muzikālās nodarbības novērtēšanas instruments). Pirmais līmenis, kad bērns novēro nodarbības gaitu. Otrais līmenis, kad bērns iesaistās nodarbības procesā un atdarina pieaugušā darbības. Trešais līmenis, kad bērns izpilda vienkāršas improvizācijas (kustību, instrumentu spēles vai dziesmu dziedāšanā) ar pieaugušā līdzdalību. Un ceturtais līmenis, kad bērns patstāvīgi un brīvi piedalās improvizācijās bez pieaugušā līdzdalības. Bērnus novēro divas reizes trīs mēnešu intervālā.

Katrai bērnu grupai tika piedāvātas iepriekš aprakstītās muzikālās aktivitātes, pēc nepieciešamības mainot sarežģītības pakāpi. Pedagoģiskie novērojumi ir veikti nodarbības procesā.

Uzsākot pedagoģiskos novērojumus muzikālajās nodarbībās, 9 bērni līdz gada vecumam vēroja nodarbības gaitu, 4 bērni klausījās un atdarināja pieaugušā darbības, bet 1 bērns piedalījās muzikālās improvizācijās ar pedagoga līdzdalību. Līdz diviem gadiem 8 bērni vēroja nodarbības gaitu, 5 klausījās un atdarināja pieaugušā darbības, bet 1 bērns iesaistījās muzikālās improvizācijās ar pedagoga līdzdalību. Toties līdz trīs gadiem 3 bērni vēroja nodarbības gaitu, 5 bērni klausījās un atdarināja pieaugušā darbības, bet 6 bērni izpildīja vienkāršas improvizācijas ar pedagoga līdzdalību.

Pēc trīs mēnešu intervāla tika veikti atkārtoti pedagoģiskie novērojumi un rezultāti ir sekojoši: līdz gada vecumam 7 bērni ar prieku iesaistījās nodarbības procesā un atdarināja pieaugušā darbības, 4 bērni izpilda vienkāršas improvizācijas ar pedagoga līdzdalību, bet 3 bērni brīvi piedalījās muzikālajās improvizācijās (skat. 1. tabulu).

1. tabula

Novērtēšanas rezultāti no 9 mēnešiem līdz 1 gada vecumam

Bērni 1 gadam / līmenis	Uzsākot nodarbību	Noslēdzot nodarbību pēc trīs mēnešu intervāla
I	9	-
II	4	7
III	1	4
IV	-	3

Līdz diviem gadiem 4 bērni iesaistījās nodarbībās un atdarināja pieaugušā darbības. 7 bērni izpildīja vienkāršas improvizācijas ar pieaugušā līdzdalību, bet 3 bērni patstāvīgi un brīvi piedalījās improvizācijās bez pieaugušā līdzdalības (skat. 2. tabulu).

2. tabula

Novērtēšanas rezultāti no 1 līdz 2 gadu vecumam

Bērni no 1 līdz 2 gadiem / līmenis	Uzsākot nodarbību	Noslēdzot nodarbību pēc trīs mēnešu intervāla
I	8	-
II	5	4
III	1	7
IV	-	3

Līdz trim gadiem 3 bērni iesaistījās nodarbības procesā un atdarināja pieaugušā darbības un 6 bērni izpildīja vienkāršas improvizācijas ar pieaugušā līdzdalību. Bet 5 bērni patstāvīgi un brīvi piedalījās improvizācijās bez pieaugušā līdzdalības (skat. 3. tabulu).

3. tabula

Novērtēšanas rezultāti no 2 līdz 3 gadu vecumam

Bērni no 2 līdz 3 gadiem / līmenis	Uzsākot nodarbību	Noslēdzot nodarbību pēc trīs mēnešu intervāla
I	3	-
II	5	3
III	6	6
IV	-	5

Pētījuma rezultāti liecina, ka, izmantojot iepriekš izstrādātos mūzikas nodarbības ieteikumus, bērniem muzikālā attīstība un komunikācijas prasmes trīs mēnešu intervālā strauji pieaug. Uzsākot nodarbību, 9 bērni no 9 mēnešu vecuma vēro nodarbības gaitu, bet pēc trīs mēnešiem bērni aktīvi iesaistās nodarbībās, atdarinot un līdzdarbojoties.

Bērni no 1 līdz 2 gadu vecumam, uzsākot nodarbību, vēro nodarbības, jo bērni neizprot pieaugušā darbības un prasības, bet pēc trīs mēnešu intervāla bērni ir iepazinušies ar mūzikas pedagogu un viņa prasībām. Bērni labprāt iesaistās un brīvi darbojas mūzikas nodarbībās.

Uzsākot nodarbības bērniem no 2 līdz 3 gadu vecumam, 3 bērni vēro nodarbības procesu. Viņi ir gatavi darboties, atdarināt un rotaļāties ar pieaugušā līdzdalību. Pēc trīs mēnešu intervāla 5 bērni ir gatavi paši radīt dažādas muzikālas improvizācijas. Un pieaugušā līdzdalība viņus tikai virza no atdarināšanu un uz patstāvīgu darbību.

Visās trijās tabulās ir redzams, ka, uzsākot nodarbību, nav 4. līmeņa t.i., patstāvīga darbošanās, bet pēc trim mēnešiem nav 1. līmeņa t.i., nodarbības gaitas vērošana. Tika novērots, ka no pirmā līmeņa uz otro līmeni lēciens notika jau trešajā nodarbībā. Pirmajā nodarbībā bērns novēro nodarbības gaitu un trešajā nodarbībā bērns jau iesaistās darbībā un atdarina pieaugušo.

Secinājumi

1. Organizējot iepriekš izstrādātās mūzikas nodarbības, bērni ātri iesaistās nodarbības procesā, atdarinot pieaugušo vai darbojoties ar pieaugušā līdzdalību.
2. Atklājot bērniem līdz trim gadiem muzikālo prasmju un komunikācijas prasmju attīstību, ir iespējams precīzāk veidot mūzikas nodarbības, atbilstoši viņu attīstības līmenim.
3. Bērna muzikālā attīstība veidojas vienā līmenī ar pirmsvalodas komunikācijas attīstību, tāpēc ir svarīgi mūzikas klausīšanās brīdī izmantot vingrinājumus, kuri vērsti uz komunikācijas attīstību, lai bērns spētu dzirdētās skaņas papildināt ar balss intonāciju, ķermeņa valodu, dabīgiem žestiem un mīmiku.

Summary

Course of human development is forced to realize around itself increasingly society of which he originally as a child and later as an adult are able to establish communication with each other and the ability to perceive the world around him.

Communication is verbal and non-verbal and interaction process. Communication with the adult supports the child's language development, which later on developing musical activities. Child up to two years are using non-verbal communication, from two to three years the child begins to use verbal communication to communicate with an adult.

Adult mission is to respect and support, to understand, to listen and be a model for the child, since it will facilitate the child's participation in musical activities.

Children in the first two years accumulate experience of hearing to two years old hear as an adult. Therefore, the essential listening to music at the time combined with the narration, the images, the movement of the performance and sound imitation.

Children up to three years of language development period, during which the child begins to acquire language skills, communication skills, and gradually begins to yourself to accumulate the ambient sound environment. In this period it is important for the adult response to child-related sounds, vocalization and gestures.

By arranging the above-developed music lessons, the children quickly engage in lessons in the process, mimicking the adults or working with adult participation.

Adult and child mutual communication at the moment, the child in practice to regulate the mutual relations, to develop their communication skills, and are also taught the rules of behaviour.

Musical activities with the participation of an adult with a child, the child successfully involved in training process, learning the language and communication skills, learn to listen and to share also to hear each other.

The main tool for the development of a child's communication skills are personally significant content and meets the interests of his musical activities. Adult mission musical activities is to develop as a musical play, because play is that children are attracted and interested.

For children up to three years, an important musical activity is listening to music. Listening to music at the moment is an opportunity to establish a dialogue with the child and adult gesture and facial expression and vocalisation level. Music listening activity has characteristics which contribute to the child's development of communication skills: it

maybe free and relaxed, so maybe an interactive and diverse, one which children are interested and motivated to the participation and collaboration.

Literatūra un avoti

1. Blūmentāle, I., Kalēja, I., Klatenberga, I., Kušče, S., Vabale, A. (2014). *Rokasgrāmata runas, valodas un dzirdes attīstībā un traucējumu izziņāšanā*. Rīga: Jumava, 29-42.
2. Landī, S. (2004). *Bērna emocionālā audzināšana. Vecāku apmācības programma*. Tulk. no angļu val. E. Ozola. Rīga: Jumava.
3. Lasmane, L. (2012). *Muzikālā audzināšana pirmsskolā*. Rīga: Raka.
4. Lūse, J., Miltiņa, I., Tūbele, S. (2012). *Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Raka.
5. Mārtinsone, K. (2011). *Mākslu terapija*. Rīga: Raka.
6. Журба, Л. Т., Мاستюкова, Е. М. (1981). *Нарушение психомоторного развития детей первого года жизни*. Москва: Медицина.
7. Исенина, Е. И. (1986). *Дословесный период развития речи у детей*. Москва: Саратовского университета.
8. Кирнарская, Д. К. (2004). *Музыкальные способности*. Москва: Таланты – XXI век.
9. Королева, И. В. (2009). *Кохлеарная имплантация глухих детей и взрослых. Специальная педагогика*. Санкт-Петербург: Каро.
10. Монтессори, М. (2005). *Дети – другие*. Москва: Дом КАРАПУЗ.
11. Монтессори, М. (2008). *Методика раннего развития*. Москва: Эксимо.